

Історія та теорія соціальних комунікацій

Слюсаренко М. І.

к. н. з соціальних комунікацій

Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

**ВИТОКИ ПРАВІРЦІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ В УКРАЇНІ
(на прикладі роману П. Куліша «Чорна рада»)**

Як відомо, паблік рилейшнз (ПР) – діяльність, скерована на досягнення взаємопорозуміння та згоди між людьми, соціальними групами, класами, націями, державами на основі цілеспрямованого формування громадської думки та управління нею [3]. ПР зародилася в 20-их роках ХХ ст., а «батьком суспільних відносин» став американець Едвард Бернейс. В Україні паблік рилейшнз втілюється з приходом незалежності. Однак прийоми комунікування, що на сучасному етапі отримали назву паблік рилейшнз, були відомі ще в період Київської Русі, а сними або князівські з'їзди, а також народні віча засвідчили демократичні засади зносин влади та громадськості [4]. Зразком високо організованої селянської спільноти у ланцюгу громад Галицько-Волинського князівства стала громада Тухлі [7]. Керуючись європейськими нормами співіснування, тухольці колективно на загальних зборах (копах) вирішують нагальні питання, а ухвалені рішення стають законом для всіх мешканців. Важливим інститутом демократії України пізнішого періоду можна назвати козацькі ради, а вмілими виразниками внутрішньої і зовнішньої державної політики високоосвічених писарів [8].

У дослідженні правірців ПР-діяльності плідним джерелом є твори художньої літератури, зокрема роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада». П. Куліш зазначає, що «козаки запорозькі, котрі живучи в далеких степах, за порогами, старшину свою самі із себе вибирали і гетьману коронному узяти себе за шию не давали [6], а рада була старша од гетьмана [6]. Як відомо, саме

демократичний устрій України виводив з рівноваги польських магнатів та московське самодержавство.

Події твору розгортаються навколо виборів гетьмана України у 1663 році, які не відбулися без участі царської Москви. До виборів була приставлена делегація на чолі з князем Гагіним та з думними дяками, «усі послы, помосковському звичаю, з бородами, у парчевих соболевих турських шубах; на ногах у князя гаптовані золотом, виложені жемчугом сап'янці, <...> в бояр шаблюки на золотих ланцюгах коло пояса» [6], а чорна рада, як пише П. Куліш, стала «запорозькою оманою» [6]. Взявши від Брюховецького великі подарунки, князь Гагін забезпечив йому підтримку у виборах [6]. Істотною особливістю цієї історичної події став той факт, що до участі у виборах разом з козацтвом реєстровим (державні військові. – М. С.) та старшиною (керівна верхівка. – М. С.) була допущена, як зазначає автор, і сільська голота, у якої Іванець Брюховецький користувався «добрим авторитетом». Як відомо з роману, майбутній претендент на булаву зумів викрасти гетьманські гроші у Юрія Хмельницького, завдяки яким і «заробив» собі повагу козаків, а подавшись на Запорожжя, він «як сипнув грішми, так запорожці за ним роєм: "Іван Мартинович! Іван Мартинович!" А він, ледачий, з усіма обнімається, да братається, да горілкою поїть...» [6]. Чорна рада тривала у гострій суперечці і завершилася фізичною боротьбою, справжньою різнею, «<...> зачепились. Хто шаблею, хто кием, хто ножакою» [6]; запеклих подій злякався і сам Гагін, бо в Московщині він зроду такої хуги не бачив.

Пантелеймон Куліш у історичному романі показує, що вибори 1663 року не були прозорою процедурою. І. Брюховецький, який, як відомо, 1665 року першим з гетьманів відвідав Москву і підписав Московські статті, що сильно обмежували самоврядування Гетьманщини [2], став гетьманом завдяки підкупу, а справжніх патріотів на раді виявилось замало. Отримавши булаву, новий гетьман ініціює донос, як форму дескредитації свого політичного опонента, він «ізвелів Сомка, Васюту і всю їх вірну старшину взяти за

сторожу, а Вуяхевичу — на Москву листи писати, що ось нібито Сомко з своїми підручниками на царя козацтво бунтує» [6].

Герої роману вміло послуговуються таким комунікативним прийомом, як чутка або поголоска: «Гетьман, гетьман прибув! — пішло скрізь по таборіві; і, скоро рознеслась така чутка, зараз деякі бурли схаменулись, подумали про свою голову» [6].

За словником, чутка – вістка, повідомлення про кого-, що-небудь; відомості, вісті, вірогідність яких не встановлена [1]. Відомо, що чутка – це надзвичайно ефектний та ефективний інструмент психологічного впливу, потужна зброя політичного маніпулятора, здатна в силу своєї специфіки суттєво вплинути на громадську думку, відкоригувати усталені оцінки та настановлення [9]. Чутка – важливе джерело інформації, вона, як дитяча казка, наділена особливою інтимною силою, і завжди викликає довіру. Чутка обов'язково піддається подальшій трансляції. Л. Климанська називає чутки самотрансляційним повідомленням, яке важко втримати, не розголосивши. «Той, хто слухає, згодом перетворюється на того, хто говорить, передає цю чутку новому слухачеві. Людина у будь-якому разі намагається передати його далі, а після того, як передала, відчуває психологічне полегшення» [5]. Людина, що бере участь у поширенні чуток, почуває себе причетною до чогось, якщо не таємного, то, у всякому разі, доступного далеко не усім.

Іван Шрам, щоб приховати свою відсутність від оточення, перед тим як податися в хутір Хмарище, що неподалік Києва, до Череваня, а потім у Переяслав до Сомка-гетьмана, пустив поголоску, що «нездужає, нездужає полковник; передав осаулові Гулаку свій рейментарський пірнач, а сам виїхав ніби кудись далеко на хутір для спокою, да ото й махнув із сином з Паволочі» [6]. Кирило Тур пускає чутку між козаків про те, що Сомко вже на волі, то хай збираються докупи та чекають гасла, щоб повстати проти Брюховецького.

Цікавим фактом у романі є згадка про церкву гетьмана Петра Сагайдачного та її оздоблення. Поряд із біблійними постатями на стінах

святині було зображене козацьке лицарство, «щоб народ дививсь да не забував, як колись за батьків та за дідів діялось» [6].

П. Куліш зазначає, що був там намальований і Нечай, і Морозенко. Круг його горять костьоли й замки, а піп січе-рубас, топче конем ляхів з недоляшками. Був там і козак Байда, що висів ребром у турків на гаку, а не зламав своєї віри. Був і Самійло Кішка, що й досі про його співають кобзарі, як він попавсь у турецьку неволю і п'ятдесят чотири роки був на галерах у кайданах, за замками, як йому господь допоміг і себе, і товариства півчвартаста визволити і як, узявши ту галеру, приплив до козаків і корогви хрещаті давні у кишені козакам привіз — не зневажив козацької слави.

Отже, у романі «Чорна рада» містяться цікаві дані про правзірці сучасної діяльності паблик рилейшнз. На виборах гетьмана використовуються брудні технології підкупу та доносу. Успішною комунікаційною технологією стає поголоска або чутка, а з метою увіковічення пам'яті про козаків-героїв їх образи відтворені на стінах церкви гетьмана Сагайдачного.

Список використаних джерел:

1. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980)
<http://sum.in.ua/s/chutka>
2. Вікіпедія https://uk.wikipedia.org/wiki/Іван_Брюховецький
3. Вікіпедія. https://uk.wikipedia.org/wiki/Зв'язки_з_громадськістю
4. Історія зв'язків із громадськістю: конспект лекцій / укладач Н. С. Подоляка. – Суми: Сумський державний університет, 2016. – 158 с.
5. Климанська Л. Чутки як спосіб організації та самоорганізації інформаційного простору політики http://vlp.com.ua/files/15_69.pdf
6. Куліш П. Чорна рада
<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1084&page=3>
7. Слюсаренко М. І. «Захар Беркут» Івана Франка як джерело відомостей про витоки українського паблик рилейшнз // Стратегічні напрямки розвитку науки: фактори впливу та взаємодії: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Т. 3), 22 травня, 2020 рік. Суми, Україна:МЦНД. – С.10–15.
8. Слюсаренко М. І. Зв'язки з громадськістю за часів козацької України крізь призму історичної прози Івана Нечужа-Левицького / Засоби масової інформації та комунікації: Історія, сьогодення, перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Буча, березень 2019 р.: Тези доповідей. – К. : Міленіум, 2019. – С. 78–82.

9. Ярош Н. С., Щокіна Н. Б., Чутки як соціально-психологічний феномен сучасного суспільства www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/student-conf/informacijna-agresiya-rf-proti-ukraini/24.pdf